

А.Б. КЛИШ

УДК 94(477)

ДЕЯКІ АСПЕКТИ ДІЯЛЬНОСТІ «РУСЬКОЇ ГРОМАДИ» В СХІДНІЙ ГАЛИЧИНІ НА ПОЧАТКУ ХХ СТ.

У статті проаналізовано становлення, форми та методи діяльності політичного товариства «Руська громада». На основі архівних та опублікованих матеріалів охарактеризовано мету, завдання та основні напрями діяльності організації упродовж досліджуваного періоду.

Ключові слова: «Руська громада», суспільно-християнський рух, Східна Галичина, О. Барвінський, початок ХХ ст.

В статье проанализированы становления, формы и методы деятельности политического общества «Руська громада». На основе архивных и опубликованных материалов охарактеризованы цель, задачи и основные направления деятельности организации на протяжении исследуемого периода.

Ключевые слова: «Руська громада», общественно-христианское движение, Восточная Галиция, А. Барвинский, начало ХХ в.

The article analyzes the formation, forms and methods of political society “Rus’ka gromada”. Based on archival and published materials described purpose, objectives and main activities of the organization during the period studied.

Key words: “Rus’ka gromada”, social-christian movement, Eastern Galicia, O. Barvinsky.

Діяльність українського суспільно-християнського руху в Східній Галичині початку ХХ ст. – важлива складова всеукраїнського національно-культурного та суспільно-політичного поступу, що ґрунтувався на загальнолюдських морально-етичних засадах, всебічному розширенні наукового світогляду, духовному збагаченні й культурному вихованні нації, піднесенні рівня освіти й науковості, втіленні у життя національних прагнень багатьох поколінь українців. Важливе значення у цьому русі займало політичне товариство «Руська громада».

Наукова новизна статті полягає у тому, що у публікації зроблено спробу дослідження особливостей структури, форм та методів діяльності «Руської громади» у Східній Галичині на початку ХХ ст.

Об’єктом дослідження виступають політичні та культурно-просвітні процеси у Східній Галичині як важливий чинник діяльності «Руської громади» з метою консолідації українства, формування національної свідомості.

Предмет дослідження – аналіз форм та методів діяльності «Руської громади» у Східній Галичині упродовж досліджуваного періоду.

Мета публікації – дослідити форми та методи діяльності «Руської громади» у Східній Галичині на початку ХХ ст.

Незважаючи на значну роль, яку відіграли представники суспільно-християнського руху упродовж досліджуваного періоду, наукове вивчення цієї проблеми розпочалося лише наприкінці ХХ ст.

Певні аспекти досліджуваної проблеми проаналізовано науковцями. Зокрема, загальну характеристику суспільно-християнській течії досліджуваного періоду дали К. Левицький [10], Т. Антошевський [1–2]. Визначним діячам цієї течії присвячені розвідки Т. Батенка [4], О. Гриб [6], І. Сохоцький [15], І. Левицький [9], А. Кліш [8].

У статті О. Аркуші [3] вперше в українській історичній науці на підставі аналізу архівних матеріалів досліджуються передумови та обставини заснування, ідеологія і політична практика політичного товариства “Руська громада”. Автор проаналізувала статут і програмні документи товариства, функціонування його керівних органів і роль окремих лідерів, спроби творення місцевих осередків тощо. “Руську громаду” автор трактує як важливу організаційну ланку українського християнсько-суспільного руху, водночас наголошуючи, що ідейні розбіжності діячів “Руської громади” з Національно-демократичною партією не мали в той час програмного характеру, а непорозуміння між цими двома силами пов’язувалися з політичною практикою та особистими факторами [3, с. 63].

Основу джерельної бази статті складають матеріали Центрального державного історичного архіву України у м. Львові, Відділу рукописів Львівської національної наукової бібліотеки ім. В. Стефаника, а також періодична преса.

25 березня 1901 р. відбулися збори на котрих було утворено політичне товариство «Руська громада». На цих зборах висловлено підтримку О. Барвінському та його соратникам у парламенті та сеймі.

18 червня 1901 р. Галицьке намісництво прийняло статут «Руської громади», який багато в чому повторював основні тези діяльності Католицько-руського народного союзу (КРНС). Зокрема принцип національної самобутності українців та бажання працювати на релігійно-моральних засадах.

Статут окреслював основні цілі новоутвореного товариства, а саме: дбати про всебічний розвиток українського народу на морально-релігійних засадах; на основі законів та конституції Австро-Угорської імперії охороняти національні та політичні права та свободи українців Східної Галичини; допомогати у веденні господарства селянам та міщанам.

Членом «Руської громади» міг бути кожен українець – громадянин Австро-Угорщини, який досяг повноліття. Члени товариства зобов’язані були брати активну участь в діяльності «Руської громади» та сплачувати членські внески – 2 крони щорічно (селяни та міщани – по 1). Керівний орган товариства – виділ – обирався загальними зборами та складався з десяти членів та п’яти їх заступників. Зі свого складу він обирав голову, заступника, секретаря, касира та бібліотекаря. Загальні збори визначали стратегію діяльності товариства, обговорювали кандидатури на прийняття його в члени. У разі розпуску товариства, усе його майно переходило б у власність НТШ [16, арк. 1–4].

29 червня цього ж року відбулися перші загальні збори новоутвореної організації, на яких затверджено її керівництво у складі О. Барвінського – голова, Т. Реваковича – заступник голови, Є. Гузара – секретаря, І. Верхратського – скарбника, В. Лукича-Левицького – бібліотекаря. О. Барвінський охарактеризував політичну ситуацію у Східній Галичині та окреслив перспективи діяльності організації [13].

Політичні сили народовського спрямування негативно сприйняли утворення нового об’єднання. Зокрема, у газеті «Діло» називали створення «Руської громади» «похроном КРНС» [13].

Причинами, які спонукали до утворення нового політичного товариства, були як внутрішні так і зовнішні. З одного боку – наближення парламентських виборів, а з іншого – видана папою Левом XIII енцикліка, присвячена християнській демократії*. Часопис «Руслан» - пресовий

орган суспільно-християнської течії, схвально оцінив намагання папи, зазначивши, що християнська демократія передбачала дотримання законів та поваги до влади [11]. Власне «Руська громада» і мала втілювати у життя згадані норми в українському середовищі Східної Галичини.

Слід зазначити, що у політичній площині, у порівнянні з КРНС, «Руська громада» перебувала на позиціях поміркованої опозиційності. Зокрема, у часописі «Руслан» критикувалася діяльність польської влади, яка дуже часто сприяла міжнаціональній ворожнечі. Особливо це протистояння спостерігалось у парламенті. Так, запекла дискусія розгорілася довкола законопроекту про «рентові оселі», проти якого виступав О. Барвінський та інші українські депутати. Цей законопроект, незважаючи на відсутність земельних наділів у Східній Галичині, дозволяв переселяти сюди населення з інших території Австро-Угорщини та сусідніх держав, зокрема, з Російської імперії, що безумовно сприяло колонізації Східної Галичини. Українці ж були усунуті від цих процесів, оскільки не були представлені у рентовій комісії.

Лідер суспільно-християнської течії різко засудив цей законопроект, зазначивши його суперечливий та антиукраїнський характер. Проте 8 липня 1901 р., незважаючи на протести українців, цей закон прийняли. Напередодні, 7 липня 1901 р. на засіданні виділу товариства «Руська громада» у складі О. Барвінського, Т. Заячківського, І. Верхрацького, о. Є. Гузара, В. Левицького ухвалено рішення, щоб депутати від цієї організації порозумілися рештою українських парламентарів, щодо оголошення декларації, що «руські послы опускають дальші соймові наради, позаяк і мінімальні їх жаданя для добра руського народу всі сторонництва польські нехтують і їм відмовляють» [5, арк. 38 зв.]

Як наслідок українські депутати покинули приміщення парламенту. О. Барвінський виступив з декларацією, у якій зазначалося, що «Від 1883 року виступають

руські послы соймові з домаганнями поступенного заспокоювання культурно-національних, економічних та політичних потреб руського народу. Домагання їх на тому полі були завсігди мінімальні і обмежувалися до найконецніших і найбільше пекучих потреб». І в останній сесії побажання депутатів не вийшли за межу, бо 1790 українських учнів у Станіславові потребують своєї гімназії. Та й інші звернення та запити залишилися без відповіді. Останньою краплею стало голосування за рентовий закон. Тому українські послы більше не можуть брати участі у роботі сейму і залишають його [9, с. 70].

Сецесія 1901 р., на думку О. Аркуші, стала першою політичною акцією, яку підтримало керівництво «Руської громади». Сам факт, що декларацію про сецесію від імені українського представництва виголосив О. Барвінський, мав продемонструвати розрив з політикою угодовства та підготувати товариство до передвиборчого порозуміння з націонал-демократами [3, с. 76].

Факт своєрідного демаршу українських депутатів спричинив широкий резонанс у східногалицькому суспільстві. Зокрема, К. Левицький зазначав, що «наслідком солідарної сецесії всіх наших послів соймових зарівнався бодай тактично той широкий провал між послами опозиційними та угодовими, а в народі відчулось деяку полегшу та підйом духа» [10, с. 350].

Часопис «Діло», аналізуючи цю ситуацію, робить висновок, що «важне за те значення має факт, що до демонстрації причинилися також угодові послы. П. Барвінський, котрого опортуністична тактика була впливом тої віри, що в угодовій дорозі буде мож для руського народу здобути щось більше, як беззглядною і крайньою опозицією, і котрого тактику провідники польської більшости все подавали за доказ, що можливі до сповнення рускі бажання сповняються в угодовій дорозі, дав доказ, що ніяка угода з тими панями не можлива, що

они не узглядняють навіть наймінімальніших просвітних постулатів народу руского, таких жадань, котрі без спеціального жадання повинні бути сповнені правительством з уряду, з його власної ініціативи» [14].

Часопис «Руслан» пояснював такий вчинок українських депутатів відсутністю компромісу з боку поляків. Проте ця сецесія не означала, що українські депутати відмовляться від співпраці з польською більшістю у майбутньому [12].

Парламентські вибори 1901 р. стали тим «лакмусовим папірцем» діяльності суспільно-християнської течії на початку ХХ ст.

Один з провідних представників суспільно-християнської течії А. Вахнянин, через тиск з боку радикально налаштованих політичних сил, відмовився брати участь у виборах. На його вибір вплинула низка причин. Перша – це стан здоров'я. Інша – не сприйняття східногалицьким селянством поміркованих ідей суспільно-християнської течії. Зокрема, це можемо прослідкувати у словах селянина Івана Драгана, адресованих А. Вахнянину під час його депутатського звіту: «Просим вас просто: не кандидуйте більше, бо я заявляю тут іменем селян нашого повіту, що хоч би нам прийшлося гинути від штиків, ми станемо проти вашого вибору» [4, с. 122–123].

До парламенту обрано лише 13 українських депутатів, серед яких суспільно-християнський табір представляв лише О. Барвінський, котрого обрано у Бродівському повіті.

Попри поразку на парламентських виборах, представники суспільно-християнської течії не відступили від ідеї створення політичної партії. Зокрема, 4 жовтня 1901 р., на чергових зборах керівництва «Руської громади» ставилося питання про намір створення такої партії, яка мала б за мету об'єднання українських національних політичних сил та рішуче виступати проти москвофілів [17, арк. 74].

Окрім того, представники «Руської громади» активно підтримували відкриття українського університету у Львові. Її позиція полягала у тому, що, безумовно, такий університет потрібен, однак його утворення мало б відбуватися поетапно. Представники суспільно-християнської течії не поділяли тактики деяких лідерів тогочасних політичних партій щодо негайного утворення університету. Зокрема, О. Барвінський був переконаний у тому, що питання утворення українського університету не повинно вирішуватися на народних вічах й студентських зборах, а мало стати зваженою дією, починаючи від підготовки кваліфікованих національних кадрів й утворення українських кафедр.

Таким чином, упродовж 1901–1905 рр., незважаючи на незначну політичну вагу, політичне товариство «Руська громада» впливала на суспільне життя Східної Галичини. Насамперед завдяки діяльності його провідних діячів, зокрема О. Барвінського.

Список використаних джерел

1. Антошевський Т. До історії християнсько-суспільного руху в Галичині (80-ті рр. ХІХ ст. – 1914 р.) / Тарас Антошевський. – Львів, 1997. – 36 с.
2. Антошевський Т. Олександр Барвінський і український християнсько-суспільний рух наприкінці ХІХ – початку ХХ століть / Тарас Антошевський // Олександр Барвінський (1847–1927) / Матеріали конференції, присвяченої 150 річниці від дня народження Олександра Барвінського. Львів. 14 травня 1997 р. – Львів, 2001. – С. 32–45.
3. Аркуша О. Український християнсько-суспільний рух у Галичині на початку ХХ століття: політичне товариство «Руська громада» / Олена Аркуша // Шляхами історії. Науковий збірник історичного факультету ЛНУ ім. Івана Франка. На пошану професора Костянтина Кондрапока. – Львів: ЛНУ ім. І. Франка, 2004. – С. 63–99.
4. Батенко Т. Анатоль Вахнянин (1841–1908). Біля джерел національного відродження / Тарас Батенко. – Львів: Кальварія, Каменярь, 1998. – 140 с.
5. Відділ рукописів Львівської національної наукової бібліотеки ім. В. Стефаника, ф. 93, спр. 10, п. 1, арк. 38 зв.
6. Гриб О. Олександр Барвінський в громадсько-просвітницькому русі західноукраїнських земель кінця ХІХ століття / О. І. Гриб // Інтелігенція і влада. Громадсько-політичний науковий збірник. Вип. 4. Серія Історія. – Одеса: Астропринт, 2006. – С. 66–74.

7. Кліш А. Б. Роль представників суспільно-християнського руху в спробах заснування українського університету у Львові (кінець XIX – початок XX ст.) // Кліш А. Б. // Гілея: науковий вісник: Збірник наукових праць / Гол. ред. В. М. Вашкевич. – К.: ВІР УАН, 2011. – Випуск 58. – С. 98–104.
 8. Кліш А. Кирило Студинський та християнсько-суспільний рух в Галичині (кін. XIX – поч. XX ст.) / Андрій Кліш // Наука. Релігія. Суспільство. – Донецьк, 2006. – № 1. – С. 30–36.
 9. Левицький І. Александер Барвінській в історії культурного движенья руского народа на Прикарпатю / Левицький І. Е. – Львів, 1901. – 118 с.
 10. Левицький К. Історія політичної думки галицьких українців 1848–1914 р.: На підставі споминів / К. Левицький. – Львів : з друкарні ОО Василіан у Жовкві, 1926. – 736 с.
 11. Нова енцикліка Папи Лева XIII // Руслан. – 30 січня 1901.
 12. Причинок до початкової історії випадку виходу руских послів з галицького сойму // Руслан. – 4 серпня 1901.
 13. “Руска Громада” // Діло. – 29 червня 1901.
 14. Сецесія и абстиненція рускихь послфвъ // Діло. – 9 липня 1901.
 15. Сохоцький І. Олександр Барвінський / Сохоцький І. // Історичні постаті Галичини XIX–XX ст. – Нью-Йорк-Париж-Сідней-Торонто, 1961. – С. 116.
 16. Центральний державний історичний архів України, м. Львів (ЦДАЛ України), ф. 309, оп. 2, спр. 172, арк. 1–4.
 17. ЦДАЛ України, ф. 818, оп. 1, спр. 10, арк. 74.
- * Йдеться про: *Graves de Communi Re* (з лат. – Про небезпеки для суспільства) – енцикліка папи римського Лева XIII від 18 січня 1901 р. про християнську демократію. Папа римський намагався внести корективи в ідеологію руху, підкреслюючи його неполітичний характер. Але ці спроби виявилися невдалими, і як наслідок Ватикан погодився, щоб християнська демократія стала політичним рухом.